

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 32 Volume: 7 Issue: 32

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ORTAÇAĞ ROMANI "TRISTAN'LA ISEUT'DE" MİMETİK ARZU
MIMETIC DESIRE IN MEDIEVAL ROMAN "TRISTAN AND ISEUT"

Hakan SOYDAŞ*

Öz

Bu çalışmada XII. yüzyıl Fransız edebiyatı ve Fransız saray edebiyatı ele alınmakla birlikte *Tristan'la Iseut* adlı orta çağ romanı inceleme konusu edilmektedir. XII. yüzyıla ait eser, modern bir eleştiri kuramı olan mimetik arzu kuramı ile incelenecektir. Anlatı kişileri arasındaki duygusal bağları ele alan kuram, öznenin arzu nesnesine yönelişinde dolayımlayıcı olarak üçüncü bir kişinin varlığını ispatlamaya çalışır. Yönteme sadık kalınarak uygulanmaya çalışılan eleştirel incelemeyle birlikte René Girard'ın arzu üçgen önermesi anlatıda belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tristan'la Iseut, Fransız Saray Edebiyatı, Mimetik Arzu, Arzu Üçgen Kuramı.

Abstract

In this study XIIth century French literature and French royal literature is issued and also on the other hand the medieval roman which is named as *Tristan and Iseut* is subjected to the examining. The work is belonged to the XIIth century will be examined by a modern critical theory of mimetic desire. The theory which is based on the relations between the narration characters, essay to prove the existence of a third person as a mediator. It will be essayed to determine René Girard's triangle of the desire proposal in the narration with the critical examining essay which is practiced by staying true to the method.

Keywords: Tristan and Iseult, French Court Literature, Mimetic Desire, Triangle of the Desire.

Giriş: Fransız Saray Edebiyatı ve Tristan'la Iseut Romanı

XII. yüzyıl Fransız edebiyatının ilk yarısı destanlar dönemidir. "Chanson de geste"ler (destanlar), "jongleur" adı verilen halk şairlerince "vielle" olarak bilinen telli bir çalgı eşliğinde söylenen kahramanlık türküleridirler. Halk şairlerince çağrılmak üzere terennüm edilen bu kolektif eserler, önceki yüzyılların kahramanlık hikâyelerini ve hac yolculuklar boyunca karşılaşılan maceraları ve olağanüstülükleri konu edinmektedirler. XII. Yüzyılın ikinci yarısı ise "littérature courtois" olarak adlandırılan saray edebiyatına tanıklık eder. Çağrılmaktan ziyade okunmak için yazılan eserler izleksel çeşitlilikleri bakımından yüz yılın ilk yarısındaki destanlardan belirli ölçüde ayrılırlar. Çalışmada ele alınacak olan *Tristan'la Iseut* (*Tristan et Iseut*) adlı eser ise yüzyılın ikinci yarısında hâkim olan saray edebiyatının sınırları içinde kalır.

* Atatürk Üniversitesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü

Seçkin çevrelerde yaşayanların ahlaki değerlerini, aşk ve incelik anlayışlarını gözler önüne seren romanlar ve lirik şiirlerden oluşan saray edebiyatı öncelikle güney Fransa saraylarında ortaya çıkar. Bütün bir ulusun dinsel duygularını, yurtseverliğini dile getiren “chanson de geste”lerden farklı olarak aşk ve şövalye ülküsü bu eserlerin özünü oluşturmaktadır. Zamanla bu edebiyat biçimi kuzey Fransa saraylarında da egemen konuma geçmiş ve “chanson de geste”lerin yerini almıştır (Vardar, 2005: 21). Saray edebiyatı için kullanılan roman kavramı kelimenin günümüz anlamıyla bir edebi türü tanımlamak için kullanılmamıştır. Kuzey Fransa, Gallia, M.S. VI. Yüzyılda Roma tarafından işgal edildikten sonra yerli halkın dili olan “Keltçe” ile “Latince”nin ve sonraki yüzyıllarda süre gelen Cermen istilalarının da etkisiyle diğer farklı dillerle yaşadığı etkileşim sonucu kendine özgü bir halk Latincesi ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni dil Roman dili olarak anılmaya başlanmıştır. Bu nedendir ki Roman dilinde yani aşağı tabaka halk dilinde yazılan anlatı türlerine de saray edebiyatı içinde “roman¹” denilmiştir.

Şövalyelik duygusunu esas alan bu eserler yüce bir ideal ifade etmenin ötesinde aileyi, soyluluğu ve hükümdarlık bağlarını, kadınlara karşı saygıyı ve sevmeye layık görülen kadına karşı beslenen duyguları temel almaktadırlar. Derinlikten yoksun olan bu eserler için asıl olan maceralardır. Egemen değerler din ve şeref olgularıdır. Courtois romanlar “chanson de gestelerin” aksine yüksek sesle okunmak için yazılmıştır. XII. Ve XIII. yüzyıl boyunca ilgi gören bu tür, yüksek sınıf mensuplarınca dinlenir ve takdir edilirdi (Mornet, 1946: 4-6).

Konularını söylencelerden alan bu uzun manzum öyküler destanlardan farklı olarak sevgiyi işlerler. Bireysel kahramanlıklar, ruhsal durumlar, ayrıntılı betimlemeler türün ayırıcı özellikleri olarak öne çıkar. Manastırlarda ve kiliselerde rahiplerin kullandığı latince değil de halkın günlük yaşamında kullandığı halk dilindeki, Roman dili, bu eserler okuyazarlarca “halka okunmak üzere” kaleme alınmışlardır. “Roman Bretons” olarak da bilinen Ortaçağ romanlarının “roman courtois” olarak adlandırılmasının nedeni anlatıdaki maceraların Fransa’nın kuzeybatısında Brötanya (Bretagne) eyaletinde, kadın, sevgili gibi temaların saray ve şatolarda geçiyor olmasıdır. Ortaçağ romanları, antikçağ romanları (Les romans de l’antiquité), Brötanya romanları (les romans bretons) ve macera romanları (les romans d’avantures) olarak üç ana grupta toplanabilirler (Can, 2008: 9).

Çalışmaya konu edilen *Tristan’la Iseut* romanı ise Brötanya romanlarının ilk örneklerindedir. XII. yüzyılda Anglo-Norman şairi Thomas ve Norman Beroul tarafından ayrı ayrı işlenen konu, XIII. yüzyılda düzyazı olarak yazıya geçirilmiştir (Vardar, 2005: 26). XX. yüzyılda ise Joseph Bédier romanın önceki metinlerini ve şiirleri bir araya getirerek, anonim çalışmaları da göz önünde tutmak kaydıyla çağdaş okuyucu için tümleyici bir anlatı metni ortaya koymuştur (Paris, 1931: I-XI). Çalışmada yararlanılacak eser ise 1944 yılında Maarif Vekâleti Matbaasından çıkan Sabiha Omay’ın *Tristan’la Iseut* (Le Roman de Tristan et Iseut) adlı çeviri eseridir. İlgili eserin eleştirel incelemesi için ise Fransız düşünür ve eleştirmen René Girard’ın *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat* adlı eserinde, farklı yazarları ve eserlerini inceleyerek ortaya koyduğu mimetik arzu ve arzu üçgen kuramı temel alınacaktır.

Girard, inceleme konusu yaptığı romanları, eserlerden hareketle metin merkezli incelerken; eleştirmen kimi zaman eserin kendine ait farklı bölümlerini karşılaştırma yoluna gitmiş kimi zaman ise bir yazarın eserleri arasında karşılaştırmalara başvurduğu gibi farklı yazarların farklı eserlerini kıyaslayarak da teorisini sunmaya çalıştığı bu yöntemle düşüncelerini ileri sürmüştür. Girard kendisi açıkça ifade etmese de bu inceleme yöntemiyle dikkatleri romandan ziyade insan davranışlarına üzerine çekmiştir. Fransız düşünür ve eleştirmen bir roman kuramı geliştirmenin ötesinde roman kahramanlarının sunduğu hâliyle insanın arzu mekanizmasını çözümlemeye çalışmıştır (Girard, 1981: 50).

¹ Kavram üzerine geniş bir değerlendirme için bk. Süheyla Bayrav (1967) *Roman Dillerinin Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Üçgen Arzu Modeli ve Uygulama: *Tristan'la Iseut*

René Girard, arzunun öykünmeci (mimetik) doğası gereği, en kıymetli yanılısamamıza, arzularımızın gerçekten kendimize ait olduğu, gerçekten özgün ve kendiliğinden olduğu inancına saldırmasına göndermede bulunurken; kendisinden önce arzu olgusu için sergilenmiş olan yaklaşımları iki başlıkta değerlendirmiştir. Bunlar: arzunun sebebi ve kaynağını olarak *nesneyi* gören *nesne merkezli* yaklaşım ve *nesnenin* önemini yadsımayan ama arzunun *nesneden* bile önce geldiğini ileri süren *arzu merkezli* yaklaşımdır. İkinci tipteki yaklaşımda arzu nesneyi arayıp bulacak, bulamasa bile yaratacaktır. Her iki yaklaşım da *dolayımlayıcı* olgusunu göz ardı etmektedir. Girard ise göz ardı edilen *dolayımlayıcıyı* üstü örtülü "kışkırtıcı" olarak ön plana çıkarmak taraftarıdır. Öznenin nesneyi arzuluyor olmasının nedeni nesnenin aynı zamanda bir başkası tarafından da arzulanıyor olmasıdır. Arzuyu kışkırtan (dolayımlayan) bir başkasının varlığı söz konusudur. Bu başkası özneye arzunun "modelini" sunmaktadır.

Eser ise Girard tarafından iki biçimde ele alınmaktadır: Romantik eser ve romansal eser. Romantik eser, öznenin özerkliğini ve arzunun kendiliğini yüceltip, dolayımın varlığını gizlerken; romansal eser, bu yüceltimi kurcalayan ve deşen, aldanışın mekanizmalarını gösteren ve arzunun dolayımlanmış niteliğini açığa çıkaran eserdir (Koçak, 2001: 1-19).

Çalışmada incelenecek olan eser, *Tristan'la Iseut*, şövalye Tristan ile Iseut' nün yasak ve kaçınılmaz aşkını (Mornet, 1946: 7) konu edinmesi bakımından dolayımlayıcının üstünün örtüldüğü ve arzunun kendiliğinin işlendiği romantik bir eserdir.

Cesur şövalye Tristan' ın (özne) Iseut ile (nesne) paylaştıkları şu konuşma duyumsanan arzunun ilanidir adeta: "Kral kızı... Bir gün, iki kırlangıç Tintagel' e kadar uçup senin altın saçlarından bir tel getirdi. Ben de bu kuşların bana barış ve sevgi getirdiklerini sandım. İşte bunun için denizler aşarak seni almaya geldim, işte bunun için canavara ve zehrine göğüs gerdim² (Bédier, 1944: .30). " Öznenin bu sözcüğü duygusal motiflere ve aşkın kendiliğine göndermede bulunurken; hizmetçi Brangien'in " Bedbahtlar, durun, henüz elinizde ise geri dönün! Ama hayır, bu yolun dönüşü yok, sizi aşkın kuvveti sürüklüyor, bundan sonra acısız bir zevk duyamayacaksınız (s. 37)" sözcüğüyle *dolayımlayıcının* üstü örtülmekte ve arzunun özne-nesne düz çizgiselliğindeki konumu vurgulanmaya çalışılmaktadır.

Şövalyelere özgü tutku "ötekine" göre bir arzuyu tanımlamakla birlikte bu arzu övünülen *kendimize göre* arzunun tersidir. Dolayımlayıcı bir hayal olsa dahi dolayım hayali değildir. Kahramanın arzularının arkasında üçüncü bir kişinin telkini vardır, bu kişi şövalye romanlarının yazarıdır (Girard, 2001: 25).

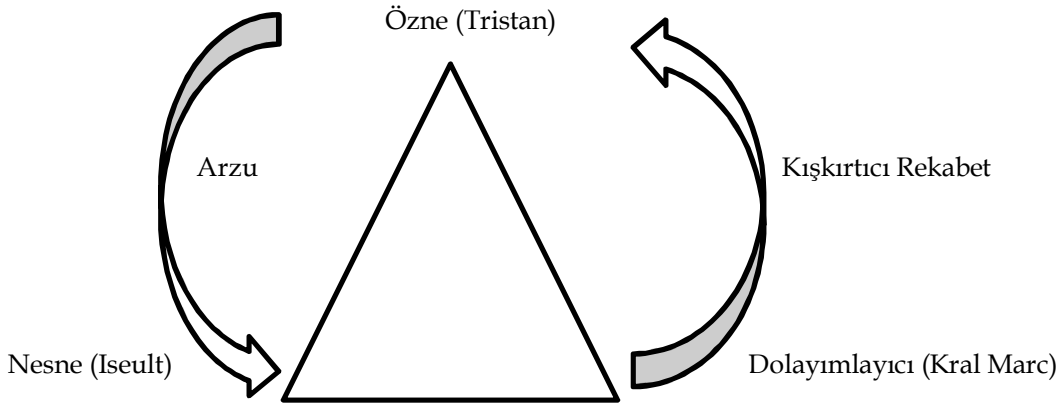
Anlatının ilk bölümünde anlatıcı, " bir güzel aşk ve ölüm masalı dinlemek ister misiniz efendilerim? Tristan'la kraliçe Iseut'nün masalı. Dinleyin bakın, birbirlerini hem ne büyük sevinç, hem de ne büyük bir hüznle sevdiler. Sonra da nasıl birbirleri için aynı günde öldüler (s. 3)" sözcüğüyle okura seslenirken, Girard'ın bahsettiği üçüncü kişi kendini ele verir. Şövalyelik kavramı kendisiyle birlikte çağın egemen dünya algısını dile getirmektedir. Saraylarda soylulara okunmak üzere kaleme alınan eserler şövalyelik motifini merkeze almaktadır. Bu eserlerde ilahi olmayan tamamen insani izler taşıyan bir kadın imgesi egemendir. Nazik ve güzel kadın sevmeye değer kadındır. Şövalye gerekirse bu kadın için yaşamını tehlikelere atabilecek cesur ve erdemli adamdır. Aynı zamanda soyluluk kavramı da bu eserlerde yer bulan imgeler arasındadır. Tüm bu imgeler değerlerini "ötekine" borçludurlar. Girard'ın ifadesiyle anlatı boyunca imgelemin doğurganlığını tetikleyen dolayımlayıcıdır (Girard, 2001: 85).

Kelt mitolojisinden beslenen, *courtois şövalye* (saraylı şövalye) ülküsünü gerçekleştiren kahramanlarla dolu bu eserler, mistisizmin yoğun bulutlarına doğru kanat açmıştır. Düşün yoğunlaştıkça gerçeğe yaklaştığı, gerçeğin kendinden bıkmışçasına düşe dönüştüğü bu büyü

² Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde romandan yapılacak alıntılar için bk. J. Bédier, *Tristan'la Iseut*, (Çev. Sabiha Omay), Maarif Vekâleti Yayınları, İstanbul 1944.

dünyada (Vardar, 2005: 23) kök salan bu eserler şövalyelik kavramının kendinde muhafaza ettiği *homme ligne* (soylu) olgusu ile *dolayımlayıcının* varlığını örter ve inkâr eder. Seviyor ve arzuluyordur çünkü bu duygu onun doğasında vardır. Telkin edici rolünde ki üçüncü kişi ise anlatı da yer yer öykülemenin akışına müdahale ederek kahramana (özneye) özündeki asaleti ve soyluluğunun gereğini hatırlatarak sevgisinin ve tutkularının kendiliğini özne-kahramana telkin eder.

Kral Rivalen ve kraliçe Blanchefleur'ün oğlu olan Tristan Loonnois krallığının varisi soylu bir şövalyedir. Kral Marc'a kendinden emin bir halde "Size hem harpçınız, hem avcınız, hem de vassalınız olarak hizmet ederim (s. 10)" diyerek soyluluğunun gereği kibirli bir tavır sergiler Tristan. Kibirli bir kişiyi nesneyi arzulamaya ikna etmek için aynı nesnenin, itibar sahibi üçüncü bir kişi tarafından arzulanması yeterlidir. Dolayımlayıcı burada bir *rakiptir*. Kibir önce bu *rakibin* var olmasına neden olmuş, onun varlığını dilemiş ve sonrada onun yenilmesini istemiştir (Girard, 2001: 27). Tristan kaderin tecellisiyle dayısı kral Marc'a ulaşmış ve onunla arasında dayı-yeğen ilişkisi kurmuştur. Kendi krallığından kovulan ve ailesini kaybeden Tristan hünerlerini sergilemek kaydıyla dayısının takdirini kazanmış ve ona kendini ispatlamak için yeni bir serüvene atılarak dayısı kral Marc'a prenses Iseult'yü vaat etmiştir. Dayısının güvenini daha da kazanmak için sıradan bir nesne olan Iseult, onunla karşılaştıktan sonra Tristan için arzu edilen nesneye dönüşür. Arzu edilen nesne (Iseult) ile arasına giren dolayımlayıcı (kral Marc), Özne'nin (Tristan) nesnesin karşı duyduğu arzuyu daha da körükler ve öznenin nesnesine ulaşmak için sayısız serüvene atılmasına sebep olur.

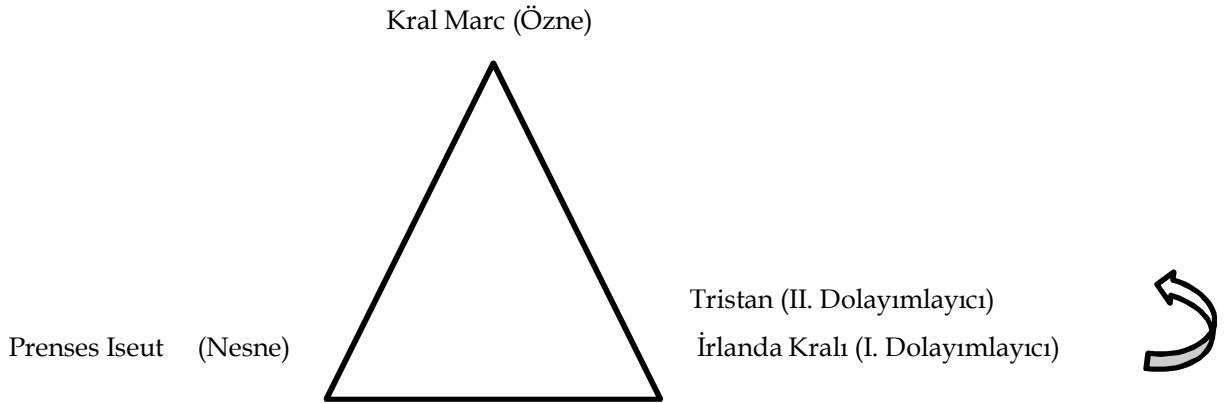
Dolayımlayıcının kendisi de nesneyi arzu eder. Nesneyi arzu edilir kılan bu gerçek arzudur. Dolayım, dolayımlayıcının arzusu ile aynı olan ikinci bir arzu uyandırır. Her zaman yarışan iki arzu vardır. Dolayımlayıcı engel rolü oynamadan/oynar görünmeden örnek rolünü de oynayamaz (Girard, 2001: 28). Tristan dayısının itibarını kurtarmak için bir şövalyeye dövuşür, şövalyeyi mağlup etmesine rağmen düşmanın zehirli kılıcından aldığı bir yara sonucu ölümcül derecede hastalanır ve kader onu Iseut'nün ana vatanına sürükler. Kırk gün sonra altın saçlı Iseut'nün eliyle iyileşip de uyuşmuş vücudunda gençliğin yeniden canlanmaya başladığını duyunca gitmek zamanının geldiğini anlayıp kaçar ve onlarca maceradan sonra kral Marc'ın sarayına varır (s. 12-20). Anlatının bu aşamasında Tristan'ın Iseut için bir sevgi değil yalnızca minnet duygusu beslediği anlaşılır. Ne zaman ki Tristan kral Marc'a İrlanda kralıyla ittifak etmek için prenses Iseut'yle evlenmesini önerir ve İrlanda prensesini Kral Marc ile evlenmeye razı etmek için kendini serüvenlere atar ve sonunda prensesi dayısıyla evlenmeye ikna eder. Dönüş yolunda ise Tristan altın saçlı Iseut'ye karşı sevgi beslemeye başlar. Tristan (özne) prenses Iseut'ye (nesne) olan sevgisini kral Marc'a (dolayımlayıcı) karşı olan sorumluluklarına rağmen beslediği arzularını prensese açar ve karşılık bulur. Kral Marc (dolayımlayıcı) imgesinin belleklerde anımsanmasıyla birlikte Tristan'ın (özne) Iseut'ye (nesne) karşı olan tutkusu da artar.

İngeler ve eğretilmeler dolayımlayıcıyı, içinde yalnızca seçilmişlerin sonsuz mutluluğu tadabildiği bir girilmez has bahçenin bekçisi olarak betimler (Girard, 2001: 78). Kral

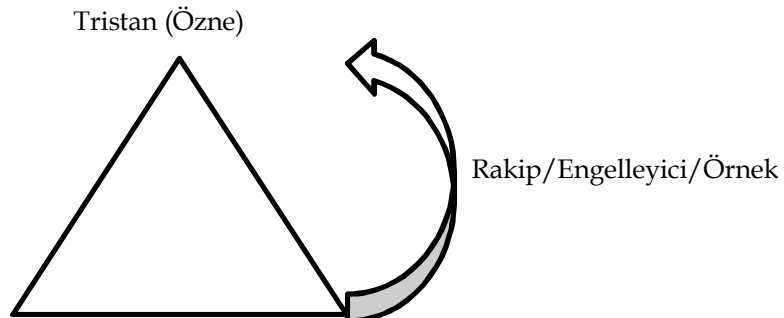
Marc, öznenin gözünde aynı zamanda arzu nesnesine sahip olma mutluluğunu yaşayan engelleyicidir. Özne dolayımın etkisiyle bu has bahçeye girme arzusuyla benliğini tutuşturmuştur.

Dolayımlayıcı yakında ya da uzakta (erişilemez) olabilir. Dolayımlayıcı ve özne arasındaki bu iki tip ilişkiyi ortaya çıkarmak aynı zamanda ruhsal farklılıkların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu çifte amaca ulaşmak için üçgendeki dolayımlayıcı ile özne arasındaki mesafeyi değiştirmek yeterlidir. Mesafe yaklaştıkça arzular rekabete girer. Dolayımlayıcı ya kahramanın evreni içinde ya da dışındadır (Girard, 2001: 29). Eve dönüş yolunun başında Tristan prensesi hileleriyle anasından, memleketinden ayırmıştı; onu kendine almaya tenezzül etmemiş, üstelik bir eşya gibi düşman toprağına götürmek istemişti (s. 34). Gemi her gün kral Marc'a (dolayımlayıcı) biraz daha yaklaştıkça Tristan'ın da (özne) duyguları değişir ve yolculuğun sonuna doğru kral ile mesafe daha da azaldığında prensesin vücuduna (nesne) sarılıyken, *Haydi gelsin ölüm* (s. 38) sözcüyle kral Marc'a (dolayımlayıcı) ve tüm şerrine meydan okur. Tristan'ın krala karşı beslediği saygı ve sorumluluk duygusu artık bir meydan okumaya dönüşmüştür.

Kral Marc ve Tristan arasındaki dolayım, "içsel dolayım" dır. Dolayım iki düzeyde gerçekleşir. Dolayımın kahramanın, örnek aldığı kişiyi açıkça ilan etmesiyle "dışsal dolayım"; özne ve onun engelleyicisi ve aynı zamanda dolayımlayıcısı ile arasında örtülü bir rekabet varsa "içsel dolayım" olur (Girard, 2001: 30). İçsel dolayım rekabet edilen dolayımlayıcının varlığı yadsınır ve açığa vurulmaz. *Tristan'la Iseut'* de de dolayımlayıcının varlığını gizlemek için yazar *sihirli içki* imgesini kullanır. Yazar, öznenin (Tristan) nesneye (Iseut) duyduğu arzuyu bu motife bağlama çabasıdır. İçsel dolayım kahraman "taklit" ettiği dolayımlayıcıyı ustalıkla saklar. Nesneye yönelen dürtü dolayımlayıcıya yönelen dürtüdür; içsel dolayım bu dolayımlayıcı tarafından engellenir çünkü o da aynı nesneyi arzulamaktadır (Girard, 2001: 30). Kral Marc (dolayımlayıcı) açısından bakıldığında, onu nesneyi (prens Iseut) arzulamaya iten ilk önce prensesin babasının krallığı (I. dolayımlayıcı) iken kral Marc'ın (özne) dolayımlayıcısı (İrlanda kralı) bundan sonra değişime uğrayacak ve Tristan önceki dolayımlayıcının yerini alacak ve II. dolayımlayıcı olacaktır.

Kral Marc (dolayımlayıcı) nişanlısı Iseut'ye sahip olmakla birlikte Tristan'ın (özne) arzuladığı Iseut (nesne) ile arasında bir engel rolü oynamaya başlar. Bundan böyle Tristan'ın Iseut'ye ulaşmasının önündeki tek engel kral Marc'dır.

Iseut (Nesne)

Kral Marc (Dolayımlayıcı)

Özne dolayımlayıcının karşısına çıkardığı engeli dolayımlayıcının kötü niyetinin kanıtı olarak görür. Ast olmayı inkâr etmekle beraber, dolayım bağına inkâr etmeye çalışır (Girard, 2001: 30). Baronların telkini ile Tristan ve Iseut arasında bir ilişkinin varlığından şüphelenen kral Marc, Tristan'ı krallığından sürer ve geri dönmesini yasaklar. Tristan da uğruna nice serüvenlere atıldığı kralın buyruğunu dinlemez ve tebaası gibi hareket etmeyi bırakır (s. 45-54). Ast olmayı inkâr eden Tristan, “denizin üzerinde ne içtik biliyor musunuz? Evet, o güzel içki bizi sarhoş ediyor (s. 70)” sözcüyle Özne-Tristan dolayımlayıcı-kral Marc'ın dolayımının üstünü örtmeye çabalamaktadır.

Dolayımlayıcının düşmanlığı öznenin itibarını artırmakla beraber dolayımlayıcıya daha da bağlanmasına neden olur. Özne, dolayımlayıcının (örnek kişi) onu kabul etmeyeceğine emindir ve özne boyun eğmiş saygı ve yoğun hınçla “nefret” tutkusuna kapılır. Kendi uyandırdığımız arzuya engel olan kişiye gerçekten nefret besleriz. Özne, bu nefrette saklı olan hayranlık nedeniyle önce kendinden nefret eder. Bu hayranlığı bastırmak için dolayımlayıcıyı engel olarak görmeye devam eder. Bu yüzden dolayımlayıcı taklit edilen örnek rolü arka plana geçmekle birlikte, engelleyici rolü ön plana çıkar (Girard, 2001: 30). Tristan'ın sevgilisi Iseut'ye hitabı Girard'ın tespitlerini doğrular mahiyettedir. “Kraliçe, sizden merhamet istiyorum, kralın öfkesini yatıştırın! (s. 51)”; “Canım dayıcığım (s. 52)”; “Kraliçe, Allah aşkına imdadıma yetişin, merhamet edin. Namertler, kralı seven herkesi ondan uzaklaştırmak istiyorlar (s. 53)”; “Allah bana acısında aziz senyörüm tarafından uğradığım haksızlığı düzeltsin (s. 54)” sözcüleri öznenin boyun eğmiş saygısını göstermektedirler. Özne-Tristan, Iseut'süz güzel bir ülkenin kralı olmaksızın, onunla beraber, bütün hayatımca yol kenarında dilenip, otlar, kökler yiyerek yaşamayı tercih ederim (s. 70)” sözcüyle de dolayımlayıcısına nefret kusarken, kendisini de yoğun hınçla nefret tutkusuna kaptırmaktadır.

Şövalye romanı olan *Tristan'la Iseut'* de şövalyelik izleğinin yanı sıra önem arz eden bir olguda Hristiyan yaşam algısıdır. Hristiyanlık hayatı bir kaçış noktasına doğru sürükler. Özne ya tanrıya ya da ötekine doğru yönelir. Esas olan öznenin kendisine bir kahraman seçebilmesidir. Gerçek özgürlükte bu noktada insan-örnek ya da tanrı-örnek arasında yapılacak olan tercihe bağlıdır. Ruhun tanrıya doğru atılımı kendi derinliklerine inmesi anlamını taşıırken, gururun içe kapanışı da panik halinde ötekine doğru kaçıştan ayrılamaz. Yükselen gurur duygusu dolayımlayıcının insanlığına çarpıp parçalanırken, bu çatışmanın sonucunda nefret duygusu doğar (Girard, 2001: 64).

Özne ve onun engelleyicisi (dolayımlayıcısı) ile arasında örtülü bir rekabet varsa “içsel dolayım” olur. Çalışmamızda incelenen anlatıda, kahramanların birbirleri ile olan ilişkileri açısından içsel dolayım örneklik yapmaktadır. Öznenin dolayımlayıcısı ile arasındaki rekabeti saklama eğilimi, Girard'ın Alman düşünür Max Scheler'den aldığı *ressentiment*³ olgusu ile karşılanan hınç duygusuna sebep olur. Scheler, *ressentiment* sözcüğünü Fransızcaya duyduğu özel ilgiden değil Almancaya tercüme etmedeki başarısızlığından kullandığını belirtir. Nietzsche bu sözcüğü *terminus technicus* haline getirmiştir. Bu Fransızca sözcüğün doğal anlamında iki öge dikkati çeker. Öncelikle *ressentiment* başka birine karşı özel bir duygusal tepkinin tekrar tekrar yaşanmasıdır. Bu duygunun sürekli yaşanması onun kişiliğinin derinliklerine yerleştirilmiş ve aynı zamanda kişinin eylem ve ifade alanının dışına çıkarır. Bu

³ Ressentiment kavramını felsefenin gündemine sokan ve teknik bir terime dönüştüren Nietzsche'dir. Nietzsche de bu sözcüğü Fransızca bırakmıştır çünkü Almancada *Groll* (hınç) ve *Hämischkeit* (küçümseyici garaz) gibi yakın anlamlıları yaygın kullanımda edindikleri anlamlarla hiçbiri Fransızca sözcüğün içeriğini tam karşılayamamaktadır. Max Scheler ise eserinin “öndeyiş” inde “ Belki de Almancadaki *Groll* (hınç, kin) sözcüğü bu terimin anlamını en iyi yansıtan sözcüktür.” Belki” Scheler'in de bu noktada kararsız olduğunu gösterir. Almanca-Türkçe sözlüklerin *Hämischkeit* için verdikleri “garaz” karşılığı da, Scheler'in bu sözcüğe eklediği “küçümseyici ve değersizleştirici garaz” nüansından yoksundur. Scheler'in kavramındaki “ tıkanma” ve “engellenme” boyutunu en iyi yansıtan Türkçe sözcük ise “hınç” sözcüğüdür SCHELER, Max (2004). *Hınç Ressentiment*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Kanat Yayıncılık, s. vii-viii.

belli bir duygulanımın ya da ona “karşılık” gelen olayların hatırlanmasından daha çok o duygulanımın yeniden yaşanması, orijinal hissin yeniden canlanmasıdır. Bununla birlikte sözcük bir düşmanlık devinimini ifade eden olumsuz bir niteliğe sahiptir. “Hınc” (ressentiment) zihnin karanlık dehlizlerinde gezinen, egonun eylemliliğinden bağımsız, bastırılmış gazap duygusudur. Ressentiment sonunda nefret ya da başka düşmanca duygulanımların defalarca yaşanmasıyla şekillenir (Scheler, 2004: 3). Çalışmada ise *ressentiment* olgusu, kendisini besleyen *intikam isteği, nefret, kötü niyetlilik, haset, kara çalma dürtüsü ve değersizleştirici kin* (Scheler, 2004, 6) gibi duyu durumlarından anlatıda yer bulanları belirlenerek anlatı düzeyinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Taklidin, arzunun doğuşunda oynadığı önemli rolün algılanmasını engelleyen şey de *nefrettir*. Tutkulu hayranlık hissi ve rekabet isteği, örnek kişinin (dolayımlayıcının); izleyicinin (özne) karşısına çıkardığı engeli aşamaz, rekabet isteği (arzu) bir nefrete dönüşür ve bu türden bir ruh hali *öz-zehirlenmeye* neden olur. Nefret edilen rakip dolayımlayıcıdır. Kendine bir rol model seçme olgusu, insanlardaki kendini başkalarıyla karşılaştırma eğilimine bağlıdır ve her kıskançlığın temelinde bu tür bir karşılaştırma vardır (Girard, 2001: 31-32).

Tristan, Iseult’ü elde edebilmek için dolayımlayıcısı Kral Marc ile rekabet halindedir. Kral Marc ise nüfuzunu da kullanarak Tristan’ın Iseult’ye ulaşmasına yer yer engel olmaktadır. “... Size saygı ve sevgimden dolayı teslim oluyorum, bana istediğinizi yapın. Emrinize amadeyim, efendim... (s. 59).” dediği krala tutkulu bir hayranlık beslerken, “ Iseut yanımda olmadıktan sonra hiçbir şeyin kıymeti yok (s. 63)” sözcüğüyle de ne olursa olsun rekabete devam edeceğini ilan eder adeta. Öznenin bu sözcüğüyle birlikte aynı zamanda kendi “ben” ini kibirle bürüdüğü görülür. Bu çaba, gizli bir dolayımaya dayanır. Her şeyi elde etmeye kalkışarak da “hiç” konumuna düşer (Girard, 2001: 69). Anlatının sonunda Tristan’ın maruz kalacağı acıklı ölüm bu tespitinin ispatıdır adeta.

Kral Marc’ın baronlarla birlikte el birliğiyle kurduğu tuzağa düşen ve geçici bir süre de olsa sevgilisinden ayrı kalmak zorunda kalan Tristan öncesinde aşamadığı bu engel karşısında nefret duyar ve her fırsatta kralın adamlarını saklandığı ormanda katleder. Bu katliamlar, çocuk yaşta kaybettiği bir krallığın varisi olan Tristan’ın kendisine rol model aldığı dayısı Kral Marc’dan dolayı olarak intikam almasını sağlar.

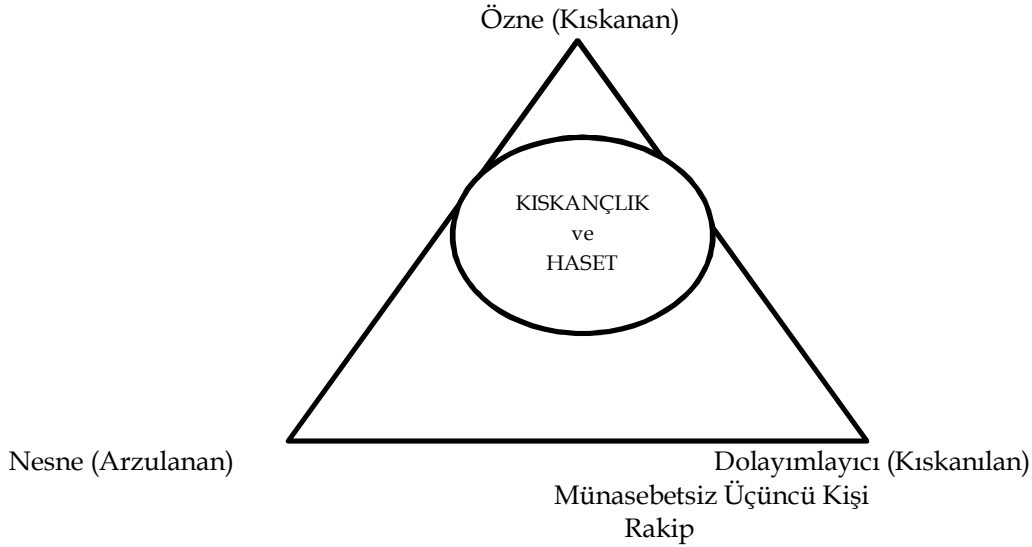
Nefret dolu romantik kahraman kibirlidir. Kibri besleyen duygular ise, haset, kıskançlık ve rekabetten doğan iktidarsız nefrettir. Nefret dolu romantik ruh hali, keyfi bir itibarla donattığımız kişiler taklidinde aranılabilecekken; nefret, ruhsal bir zehir olarak tüm bünyeyi sarar (Girard, 2001: 33) ve arzunun doğuşunda “taklidin” varlığını örtmek için kullanılır (Girard, 2001: 31).

Nefret gibi kıskançlık ve haset kavramları da içsel dolayımı saklamak için kullanılan diğer duygulardır. Arzu üçgenin doğasında yer alan bu iki kavram da üçlü bir yapıyı gerektirir: nesne, özne ve kıskanılan ya da haset duyulan kişi. Kıskançlık küstah rakibin karşısında bir büyülenme ögesi içerir. Kıskanç kişi de “kıskanç bir mizaç”, “haset dolu bir doğa” vardır (Girard, 2001: 31). Haset ise başkasına ait olan bir şeyi elde etme çabamızı etkisizleştiren iktidarsızlık hissidir. Hasetin oluşabilmesi için dolayımlayıcı nesneye ulaşmada edilgin bir pozisyon alır. Bu da rekabete sebep olur. Rekabette ise nesneden daha çok dolayımlayıcı önemlidir. Rakip (dolayımlayıcı) hem hareket hem de varış noktasıdır. Rakip (dolayımlayıcı) büyük bir saygı görür, küçümsenir ve hayal kırıklığına neden olur. Rekabet dolayımı şiddetlendirir. Öznenin nesneye sahip olma arzusunu açıkça ortaya koymaya zorlayarak aralarındaki bağı güçlendirir. Başka nesnelere “ilgi” odağı olan nesneye benzeseler, hatta aynı olsalar bile haset sahibinin gözünde değer taşımazlar (Girard, 2001: 32).

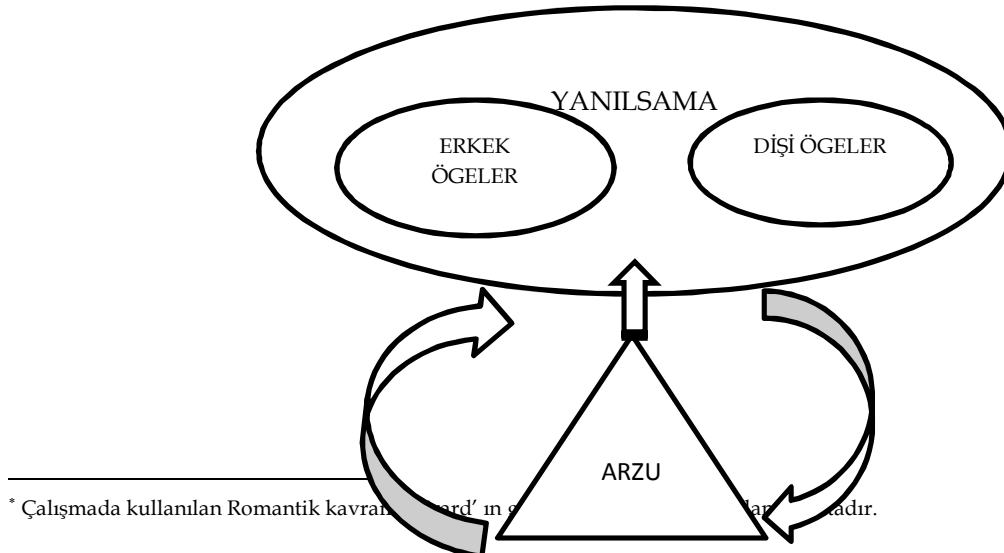
Girard’ın bu tespitlerinin anlatıdaki en yerinde iz düşümü Tristan’ın beyaz elli Iseut ile evliliği olsa gerek. Brötanya kralının kızıyla evlenme hakkı elde eden Tristan, kaderin cilvesi olsa gerek ki bu kızın adının da Iseut olduğunu öğrenir. Beyaz elli Iseut, İrlanda prensesi sarışın Iseut’ü aratmayacak kadar güzel bir kadındır. Kral Marc’ın sarışın Iseut’ü alı koymasının ardından Tristan acısını yeni serüvenlerin coşkusuyla bastırmaya çalışır. Brötanya

topraklarında gösterdiği kahramanlıklar ona kralın güzel kızıyla evlenme şansını tanır. Sarışın Iseut'nün onun kendisini unuttuğuna inanan şövalye, kralın oğluyla sıkı bir dostluğun ardından prensesle de evlenerek, sevilen ve ilgi gören biri haline gelir. Evliliklerinin ilk gecesinde Tristan beyaz elli Iseut'ye karşı soğuk davranır ve onu karısı olarak kabullenemez (s. 110-120).

Rakibin (dolayımlayıcının) olmayışı, rekabet (dolayım) olgusunu da yok etmekte ve nesne (arzu edilen) değer görmemektedir. Elde edilen bu yeni nesne daha güzel ve daha iyi de olsa özneyi dolayımına kıskırtan taklit edilecek ve rekabet edilecek olan bir dolayımlayıcıdır. Aşkın kendiliği iddiası romantik yalanın en sık başvurduğu yöntemlerden biridir. Girard ise bu iddiayı romantik eserin yapı taşlarını çözümleyerek, münasebetsiz üçüncü kişinin arzuda oynadığı önemi ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenledir ki Girard'ın ifadesiyle "romantik eser", dolayımlayıcının varlığını asla açığa vurmadan yansıtan eserlerdir (Girard, 2001: 34)".

Romantik* yalan, arzunun kendiliği iddiasıyla bir yanılısamaya neden olur. Yanılısamanın bir nedeni de taklittir ve bu yanılısamanın var olması için de erkek ve dişi ögeler gerekir. Örneğin şair imgelemi dolayımlayıcı tarafından döllemedikçe kısır kalan dişidir. Romantiklere göre imgelem kendi kendini döller. Tüm arzular soyutlamalar üzerine kurulur ve kahramanın etrafında bir düş evreni yansıtır. En güçlü arzular tutkulu arzulardır. Kibirle ilgili arzular gerçek arzuların solgun hali (yansıma) iken kibirden doğan arzu ötekilerin arzularıdır. Tutku "susunlukla" başlar. Bu suskun tutku henüz arzu değildir ve dolayımlayıcının belirmesiyle "tutku", "arzuya" dönüşür. (Girard, 2001: 35-37).

* Çalışmada kullanılan Romantik kavramları Girard'ın görüşleri ışığında açıklanmıştır.

Anlatının ilk bölümünde nesne-Iseult, özne-Tristan'ın kendisine tenezzül etmediğinden yakınıdır. Iseut'nün sarı saçlarının sevgi habercisi olduğunu dile getiren Tristan, prensese karşı olan tutkusunu, kendisine rol model aldığı kral Marc'a karşı sorumlulukları nedeniyle saklı tutar. Her iki anlatı kahramanını da Kral Marc'a götürmek üzere yola çıkan gemi yol aldıkça Tristan'ın tutkuları daha da yoğunlaşmaya başlar. Gemi kral Marc'a (dolayımlayıcı) daha da yaklaştıkça özne-Tristan'ın tutkuları artık kendini açığa vurup tutkulu bir arzuya dönüşür ve özne-Tristan ölüme meydan okur (s. 34-38).

Anlatıcının arzuları ve anıları romanın bir konu bütünlüğü sergilemesine de imkân tanır. Şövalyelik ülküsü ile bezenmiş olan XII. yüzyılın ikinci yarısındaki eserler "homme ligne" (soylu) imgesinin anlatı merkezini işgal ettiği eserlerdir. Girard'ın Proust'un anlatı evrenine atfettiği züppelik imgesi için yaptığı işlevsel tanımlama XII. yüzyıl şövalye romanı içinde geçerlidir. Girard'ın züppelik olgusu için, kişinin gerçek benliğinin görünmesini önlemek ve böylece dışa karşı, kendisiyle özdeşleştirdiği daha iyi bir kişilik yansıtmak için kullandığı araçlar bütünüdür (Girard, 2001: 46) tespiti "soyluluk" kavramı içinde geçerlidir. Bir şövalyenin soylu bir kadını sevmesi ve onun için maceradan maceraya atılması XII. yüzyıl değer algısı için son derece olağandır. Girard'ın sunduğu dikkat, Marcel Proust'un da değindiği Georg Lukács'ın *soyut idealizm romanı* tanımlamasını anımsatmaktadır. Dünyanın başlı başına anlamlı olduğuna inanan kahraman insan ve çevresi arasında bir uyum kurulabileceğine inanmıştır. Dünyaya aslında sahip olmadığı bir anlamın yakıştırılması bir paranoyadır. Kahramana göre onu hedefinden alı koyan bu dünyaya ait kimi kötü güçlerdir. Dünyanın gerçek nesneliliğiyle yüzleşemeyen roman kahramanı kendi kafasındaki hayali bir durumu yaşamaktadır sadece. Görünüşte nesnel bir serüvenler dizisi olarak şekillenen roman aslında bir yanılsamadır (Lukács, 2007: s.18'ten naklen). Saray edebiyatı anlatıcısının yarattığı kurmaca gerçeklikte anlatı kahramanına yüklenen sorumluluklar da anlatı düzeyinde benzer bir yanılsamaya neden olur.

Engelleyici/dolayımlayıcı Kral Marc'tan uzakta, rekabetten yoksun, güven içinde sevgilerini yaşayan özne-Tristan ve nesne-Iseult bir müddet sonra rakibin varlığının hissedilemeyecek kadar uzakta olması nedeniyle dolayımı (birlikte olma arzusunu) sorgulamaya başlarlar. Atıldıkları serüvenin başat nedeni olarak defalarca vurguda bulunulan "soyluluk" kavramı, dolayımlayıcı ile aralarındaki mesafenin açılmasıyla birlikte, *suskun tutkudan yoğun bir arzuya dönüşen dolayımın kendiliğini yitirdiğine şahitlik eder*. Kralın varlığının kendisi için tehlike arz edecek kadar yakınında olduğu ve kralın her yerde Iseult'ü ondan ayırmak için adamlarını saldırdığı bir anda kendisine, *töbe etmeden yaşayan ölüdür* telkininde bulunan keşişe, *Hayır, yaşarım nedamet etmem* (s. 71) diye nefretle yanıt verir Tristan. Dolayımlayıcı ile aralarındaki mesafe yakınlaştıkça ve dolayımlayıcının aynı zamanda *münasebetsiz üçüncü kişi* ve *engelleleyici* rolüyle kendisi ile nesne-Iseult arasına girmeye çalışması özne-Tristan'ın arzularını kamçılar. Kral Marc'ın *Allah'ın onlara acıdığını öğrensinler* (s. 79) diyerek ormanın derinliklerinde onları güvende bırakması Tristan'ın özne olarak rakibini yitirmesinin peşi sıra artık bu rolünü sergileyememesine neden olur. Bu olayın ardından, *Efendiciğim, dayıcığım* (s. 86) yalvarmalarıyla Kral Marc'a yalvaran Tristan, sevgilisinin yaşamasına sebep olduğu acılar için duyduğu pişmanlık örtüsü altında, Iseult ile birlikte kaldığı ormanın derinliklerinde *Iseult'ü kral Marc'a iade etme kudretini* (s. 82) kendisine vermesi için Allah'a yakarır. Bu sahne *arzunun kendiliği* aldatmacasını tamamıyla gün yüzüne çıkarmaktadır. Özne dolayımlayıcısı olmadan nesnesine karşı duyduğu arzuyu canlı tutamamakta ve *içsel dolayım* gereği dolayımın gerçekleşebilmesi için yeniden *engelleleyici-rakibi* ile arasındaki mesafeyi kısaltmaya ve dolayımı canlandırmaya yönelmektedir.

Nesne yalnızca dolayımlayıcıya ulaşmanın bir yoludur. Arzunun nedeni bu dolayımın varlığıdır. Arzulayan özne kendi dolayımlayıcısı olmak ister. Dolayımlayıcının kişiliğini sahiplenmeyi kendisine mal etmeyi düşler. Kendi kendisi olmadan "öteki" olmak ister.

Dolayımlayıcının mükemmel şövalye kişiliğini ya da karşı konulamaz baştan çıkarıcı kişiliğini çalmak ister (Girard, 2001: 60-61).

Tristan'ın arzu nesnesi Iseut'yü Kral Marc'ın sarayına teslim etmesiyle birlikte dolayımlayıcısına kavuşan özne yeniden dolayımın sağladığı tutkulu ruh haline bürünür. Kral onu Galles ülkesine gitmeye mecbur bırakır ve Tristan da kabul eder görünür. Diğer taraftan ise dolayımın gücü öznenin benliğini o denli sarmıştır ki nesnesine ulaşabilmek arzusuyla tutuşur. Bir gece gizlice sarayın bahçesinde buluşurlar ve Tristan hiçbir kelime söylemeden onu göğsüne bastırır; kolları birbirinin vücuduna sıkıca sarılı halde gün doğuncaya kadar iplerle bağlanmış gibi birbirlerinden çözülmezler (s. 103). Dolayımlayıcının aşılmaz engelleri özneyi nesnesine karşı yeniden tutkuyla arzular hale getirir. Arzunun varlığı için dolayımlayıcı olmazsa olmazdır. Anlatıcı ne kadar da dolayımlayıcının varlığını gizlemeye çalışsa da bu amacında başarılı olamaz.

İçsel dolayımın kahramanı sevdiği kadını, nesnesini, dolayımlayıcısına sunarken dolayımlayıcı onu arzulasın ister ama diğer taraftan da kendisi, özne, bu rakip arzuya üstün gelmeye çalışır. Kahramanın istediği tek nesne, dolayımlayıcıyı kesin olarak yenmektir. Gurur er ya da geç özneyi "ötekinin" esiri yapar (Girard, 2001: 58).

Romantik gurur, rakibin nesneye dönük iddiasının yıkıntıları üzerine kendi özerkliği inşa etmeye çalışır ve Ötekindeki dolayımlayıcı rolünü seve seve ortaya çıkarır. Ötekini lanetleyen özne, asıl kendinin suçluluğunu hissetmeye başlar. Dolayımlayıcının örnek ve engel olmak üzere çifte rolünden söz edilebilir. Arzu önce çevreye saldırıp sonra merkeze doğru yayılır. Örnekle mürit arasındaki mesafe azaldıkça "yabancılaşma" daha da artar. Dolayımlayıcı yaklaştıkça oynadığı rol büyür, nesneninkiye küçülür. Bu durum dolayımlayıcının ön plana çıkmasına neden olurken, nesnenin ise arka plana gerilemesine yol açar. Kahraman-özne, arzulanen nesneyle ilişkisinin rakibinden bağımsız olduğunu sergilemeye çalışır ama bu çabasında başarısız olur. Bu başarısızlığın üzerine özne tekrar onun peşinden koşabilmek için sevilen kişinin, nesnenin, ihanet etmesini arzulamaya başlar (Girard, 2001: 56).

Tristan'ın Iseult'yü kral Marc'a teslim ettikten sonra krallığı terk etmesinin sonrasında uzak krallıklarda yaşadığı onlarca sertüvenin ardından arzu-nesnesi Iseut'nün kendisini unuttuğundan yakınmaya başlar. Tristan yıllardır Iseut'den bir haber alamayınca *Iseut'nün kendisinden vaz geçtiğini, unuttuğunu zanneder* (s. 111). Arzu nesnesi için, *Beni unutuyor, eski üzüntülere, eski zeoklere aldırış etmiyor, şu harap memlekette dolaşan zavallı onun umurunda değil. Bende beni unutamı unutmayacak mıyım?* (s. 111) diye düşünen Tristan böylelikle tekrar nesnesinin peşinden koşabilmek ve arzusunu canlı tutabilmek için aradığı *ihaneti* bulur.

Küllenmeye yüz tutan arzusu için aradığı yaşam suyunu bulan özne, yeniden nesnesine yaklaşarak dolayımlayıcısı ile yüzleşmenin yollarını arayacaktır. Sürgün edildiği topraklara bir kez daha dönen özne, engelleyici-dolayımlayıcının engelleri aşır nesnesi ile buluşma hırsıyla yüreğini tutuşturacaktır. Dolayımlayıcının ölüm tehdidine rağmen, (...) *ama beni öldürürse ne çıkar? Iseut ben zaten sizin aşkınızdan ölecek değil miyim? Her gün ölmekten başka ne yapıyorum ki* (s. 137) diyen Tristan engelleyici-rakibinin ölüm tehdidini ensesinde hissettiği anda nesnesini daha da arzulamaktadır. Özne ile dolayımlayıcısı arasındaki mesafe kısaldıkça dolayımın şiddeti de artar. Girard'ın tespitiyle, kişinin öz sevgisinin üzerinde olan ve onu yöneten kendine duyduğu küçümseme ve nefrettir (Girard, 2001: 67).

Tristan'ın kendisine karşı duyduğu küçümseme ve nefret duyguları onun gibi kahraman bir şövalyenin *zavallı bir serseri* (s. 135) gibi sürdürdüğü son yolculuğunun sonunda, sevgilisinin yaşadığı Tintagel'e vardığında büründüğü soytarı kılığı ile somut bir çehre kazanırlar. Kendisinden o denli nefret etmektedir ki "soylu" kimliğini bir tarafa bırakmış ve bir soytarı kılığında sevgilisine ulaşmaya çalışmıştır. Tristan kendisinin ve sevgilisinin hayatını tehlikeye attığı bu noktada sağlıklı düşünme ve karar verme yetilerinden yoksundur. Sevgilisinin birçok yoksunluklar içinde acılarıyla kendisine eşlik ettiğini ve bunun sorumlusu olarak kendisini gören özne ormanın derinliklerinde, ani bir kararla nesnesini dolayımlayıcısı kral Marc'a teslim etmeye karar verir. Kahraman, anlatının bu kesitinde böyle düşüncesizce

davranarak duygularında ve fiillerinde isabetli olmadığını göstermektedir. Nesnesini yitirmiş olmanın kendisinde yarattığı öfke adeta algılarının önüne bir perde çekmiş durumdadır.

Nefret bireysel bir duygudur. Hiçbir şeyin ayıramadığı “ben” ve “öteki” arasındaki mutlak farklılık yanılmasını körükler. Öfkeli kavrayış eksiktir çünkü özne kendini kemiren boşluğun ötekine de olduğunu fark edemez. Ötekine karşı bütün öfkeli kavrayışlar, beklenmedik anda dönüp öznenin kendisini de vurur. Ahlaksal yargılar, öznenin kendisine benzettiği bir rakibe/dolayımlayıcıya duyulan kinde kök salarlar. Dolayımlayıcının çok yakında olduğu anlar kahramanın psikolojik döngüsünün gözlemlenebilir düzeyde olduğu anlardır. Öznenin bu ruh hâli için “saplantı” dan söz edilebilir. Saplantılı kişi kuşatılmış bir kaleye benzer. Kendi olanaklarıyla yetinmek zorunda kalır. Dolayımlayıcı yaklaştıkça hem bilinçlilik hem kavrayışsızlık artar. Bu psikolojik döngü yasası tüm taklit arzu kuramlarında bulunabilir (Girard, 2001: 75).

Tristan’ın dolayımlayıcısız kaldığında dolayımlayıcısına teslim ettiği nesnesini tekrar görebilmek için göze aldığı tehlikeler ve nesnesine ulaşma hırsı onda *haset* duygusunu uyandırır. Her defasında dolayımlayıcısına çarparak başarısızlığa uğraması ise *iktidarsız nefret* duygusunun sebebidir. Öfkeyle başlattığı her girişim dolayımlayıcının engelleyici rolü ile karşılaşmıştır. Dolayımlayıcının özneye merhametle yaklaşarak, *dökülen elbiselerle nereye gideceksin? Hazinemden istediğini al: altın gümüş veya kürk* (s. 93) sözcüyle sergilediği alçak gönüllülük dahi bir fayda göstermeyecektir. Gözünü bürüyen hırs, özneyi nesnesine doğru sürüklemektedir. Nesnenin dolayımlayıcının yanı başındayken *akıllılık veya delilik, işte seninim al beni* (s. 145) çağrısı, dolayımın öznedeki neden olduğu *saplantının* başat nedenleri arasındadır. Nesnesini saplantı hâline dönüştüren Tristan, hatırladığı dostları da olmak üzere elindeki her imkânı nesnesine ulaşmak için seferber edecektir. Dolayımlayıcıyla yüz yüze iken onun yardım teklifini elinin tersiyle geri çevirmesi ise (s. 93) onun kibir dolu düşmanca tavrının yanı sıra bilinçsiz ve kavrayışsız hareket tarzının da betimlendiği açık bir sahnedir.

Fransız eleştirmenin *kahramanın çileciliği* başlığıyla betimlediği “efendi köle diyalektiği” ise öznenin arzusunun sonucu olarak bir rakibin arzusunun uyanması olasılığı, öznenin nesnesini ele geçirmek için kendi arzusunu gizlemesini gerektirecektir. Bu nedendir ki özne *ikiyüzlü* bir tavır sergilemek zorunda kalacak ve nesneye doğru her atılımını frenleyecektir. Arzunun bu *arzu* uğruna gizlenmesi ise “efendi köle diyalektiğini” kuracaktır. Dolayım ilişkisinde aynı arzuyu taklit eden taraflar, dolayımlayıcının sezgileri karşısında kusursuz bir gizleme edimi sergilemek zorundadırlar (Girard, 132). Yeğeni Tristan ve karısı Iseult arasında bir ilişki olduğundan şüphelenen ve bu şüpheye düşen kral Marc *bu şatodan uzaklaş; ayrıldıktan sonra da sakın bir daha şatonun etrafındaki hendekleri, tahta perdeleri aşayım deme* (s. 45) sözcüyle dolayımlayıcının kusursuz algı yetisini ortaya koymuş ve bir *efendi* olarak kölesini sürgüne mecbur bırakmıştır. Tristan ise nesnesine ulaşmak isteyen özne olarak arzusunu gizleme yoluna gider ve özne-kahramanın *ikiyüzlülük* tavrını takınır. Büyük çam ağacının altında *kral benden nefret ediyor ama nedenini bilmiyorum, belki siz bilirsiniz* (s. 52), sözcüyle dayısının kuşularından habersizmiş gibi davranır. *Sahiden ikimizden de şüphe ettiğini bilmiyor musunuz* diyen nesnesine (Iseult) karşılık, Kral Marc’a hitaben *ama böyle bir şüphe sizin kalbinizde nasıl doğar* sözcüyle de dolayımı inkâr etmekte ve gizlemektedir. Öznenin tüm bu söylemleri *ikiyüzlülüğünün* gereğidir. *Aziz senyörüm* (53) diye seslendiği kraldan medet umması ise öznenin *efendi köle diyalektiğindeki* *ikiyüzlü köle* rolünün doğal sonucudur.

Girard’a göre tek bir metafizik arzu vardır. Diğer taraftan, bu temel arzuyu somutlaştıran özel arzular ise sonsuz çeşitlilik gösterir. Arzunun yoğunluğu nesnenin sahip olduğu “metafizik erdeme” göre değişir. Bu erdem ise nesneyle dolayımlayıcıyı ayıran mesafeye bağlıdır. Bir aziz ile kutsal eşyalar arasındaki ilişki neyse dolayımlayıcı ve nesne arasındaki ilişkide odur. Kutsal eşyanın değeri onu azizden ayıran “mesafenin” kısalığına bağlıdır. Metafizik arzudaki nesne içinde durum aynıdır (Girard, 2001: 82).

Eserin *Beyaz Elli Iseut* bölümünde anlatı farklı bir dünyaya açılır. Tintagel’ den sürgününün ardından sığındığı kendi krallığında da aradığı huzuru bulamayan Tristan,

Brötanya topraklarına değin yol alır. Burada tanıştığı kraliyet ailesi ona yeni bir dolayım şansı verirler. Kralın kızı beyaz elli Iseult'ü kaçırmaya kalkan ama başarısız olan kont Riol krala isyan etmiş ve savaş açmıştı. Kralın oğlu Kaherdin Tristan ile dost olmuş ve her fırsatta kız kardeşini cesur şövalyeye övüyordu. Kral ise yardım etmesi halinde nice zenginlikleri şövalyeye bağışlayacağına söz vermişti. Tristan (özne) savaş meydanında kont Riol'ü (dolayımLAYICI) alt etmiş ve beyaz elli Iseut (nesne) ile evlenmeye hak kazanmıştı (s. 111-126). Yalnız dolayımın doğası gereği dolayımLAYICISINI yitiren özne-Tristan nesne-beyaz elli Iseut'ye karşı olan ilgisini kaybetmiş ve yeniden kral Marc'ı (dolayımLAYICI) hatırlamak suretiyle altın saçlı Iseult'ü (nesne) arzular olmuştur. Metafizik arzu farklı bedenlerde hayat buluyor olsa da kışkırtıcı ve rakip bir dolayımLAYICISININ yokluğu, bu arzuyu büründüğü bedeni terk edip dolayımLAYICISINI olan farklı bir beden arayışına sürüklemektedir. Aşka meyyal gezgin şövalyelerin hikâyelerini anlatan şövalye romanları ise bu arayış için ideal anlatı türüdürler.

Annika Mörte Alling, *Le Desire Mimétique dans Illusions perdues de Balzac* adlı makalesinde, Emma Bovary'de görülen kristalizasyon örneğinde olduğu gibi ideal kurgunun yarattığı bir "dış dolayımLAYICIDAN" bahsetmektedir. Bu dış dolayımLAYICI edebiyat için ideal kadın imgesini işlemektedir (Alling, 2013: 20). *Tristan'la Iseut* içinde dış dolayımLAYICI olarak saray edebiyatının yazarı değerlendirmeye alınabilir. Tristan, ideal şövalye imgesini canlandırırken Iseut ise sevmeye değer ideal kadın imgesine hayat vermektedir.

Sonuç

Tristan'ın Iseut'ye karşı suskun bir arzuyla başlayan ilgisi Iseut ile evlenecek olan kral Marc'ın ortaya çıkmasıyla daha da belirginleşir. Iseut ve Tristan arasında ki tek engel kral Marc olur. Iseult' de Tristan'ın duygularına cevap vermişken, kral münasebetsiz üçüncü kişi konumuna düşer. Derin bir hayranlık ve sorumluluk bilinciyle bağlı olduğu kralını, sevgilisi ile arasındaki engel olarak görmeyen başlayan Tristan, yüzleşmek zorunda kaldığı engel karşısında güçsüzlüğünü duyumsar ve tüm benliğini bir hınc duygusu bürür. Böylelikle anlatı kişileri artık arzu üçgende ki rollerini alır ve anlatıyı sürdürürler.

Girard'ın mimetik kuramıyla incelenen *Tristan'la Iseut* adlı eser gerek özne, nesne ve dolayımLAYICI ilişkileriyle gerekse de anlatı boyunca okuyucu tarafından alımlanabilen dönüşümleriyle, Fransız eleştirmenin mimetik arzu kuramıyla örtüşmektedir. Dış dolayımLAYICI olarak eserin kaleme alındığı dönemin bir yaratımı olan anlatıcı ise tüm dönüşümlere eşlik etmekle birlikte dolayım edincine de katkıda bulunmaktadır. XII. yüzyıla ait bir eserin incelemeye konu edilmesiyle birlikte ilgi dönemdeki egemen yaşam algısı ve insan davranışlarına yön veren aşkın duygular tespit edilebilmiştir. Girard'ın modern romanlara uyguladığı yöntemin ortaçağa ait bir türe uygulanabilir olması ise insan varlığının fark yüzyıllarda da olsa kimi ortak güdü ve olgular üzerine hareket edebileceğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ALLING, Mörte Annike (2013). "Le Désir Mimétique dans Illusions Perdues de Balzac", *Nineteenth-Century French Studies*, Volume 42, Numbers 1-2, Fall-Winter, s. 18-34.
- BEDIER, Joseph (1944). *Tristan'la Iseut*, (Çev. Sabiha Omay), İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.
- CAN, Kaya, (2008). *Fransız Yazını Ortaçağ ve Rönesans*, Ankara.
- GIRARD, René, (2013). *Romantik Yalan ve Romansal Hakikat*, (Çev. Arzu Etensel İldem), İstanbul: Metis Yayınları.
- LUKACS, Georg (2007). *Roman Kuramı*, İstanbul: Metis Yayınları
- SCHELER, Max (2004). *Hınc*, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Kanat Yayıncılık.
- MORNET, Daniel (1946). *Fransız Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- PARIS, Gaston,(1931). "Préface", *Le Roman de Tristan et Iseult*, Paris: Académie de Française.
- VARDAR, Berke (2005). *Fransız Edebiyatı*, İstanbul: Multilingual Yayıncılık.